

Síťové společenství knihoven jako způsob propojení subjektů za účelem realizace profesních cílů

Network community of libraries as a way of uniting subjects in order to achieve professional goals

Julia Viktorovna Maslova; prof. Svetlana Damirovna Borodina / Kazaňský státní institut kultury (Kazan State University of Culture and Arts), Orenburgskij trakt 3, Kazaň, Ruská federace

Resumé:

Příspěvek se zabývá způsoby utváření profesního síťového společenství, umožňujícího rozšiřovat zdrojový a inovační potenciál knihoven. Zájem zahraničních i ruských vědců k síťové interakci profesionálů vyplývá z potřeby empiricky zkoumatelných vztahů vytvořených za pomoci propojení mezi uzly sítě. Aktuální je i samotné zkoumání fenomenologie sítě (smyslu, podstaty vztahů), proto jsou objektem analýzy transakce, tj. procesy síťové komunikace, v nichž akce a sociální struktury fungují. Profesní síťové společenství je také jednou ze současných forem knihovnických společenství. Tato forma se stala výrazem komunikační situace, která se ve společnosti vytvořila. Přejít k transformaci nových způsobů konstruování sociální reality, jenž je spojen s procesy globalizace, zásadně mění obsah a směřování procesů interakcí knihoven v dnešní společnosti.

Klíčová slova: síťové společenství knihoven, komunikační prostor, inovativní transformace, síťová komunikace, knihovny, sociální sítě

Summary:

The article is devoted to the ways of building a network professional community, which allows expanding the resource and innovative capabilities of libraries. The interest of foreign and Russian scientists to the network interaction of professionals is due to the need for empirically visible relationships built with the help of connections between network nodes. The very study of the phenomenology of the network (meanings, nature of relationships) is also relevant, therefore the object of the analysis are transactions – network communication processes in which actions and social structures are performed.

One of the modern forms of library associations is the network professional community. This form has become a reflection of the communication situation prevailing in society. The transition to the transformation of new ways of constructing social reality, associated with the processes of globalization, radically changes the content and direction of the interaction processes of libraries in modern society.

Keywords: library network community, communicative space, innovative transformations, network communication, library, social network.

Současná nauka o společnosti charakterizuje společnost jako strukturu tvořenou jevy, které jsou z pozic klasické sociologie obtížně vysvětlitelné. Jedním z těchto jevů je pojem síť, jenž je užíván pro popis společnosti, pro zkoumání sociálních, ekonomických, politických a dalších vztahů mezi jednotlivci, skupinami, organizacemi, tj. libovolnými subjekty na mikro- i makroúrovni.

Podle výzkumníků má uplatnění síťového přístupu velký potenciál. Avšak jeho široké využití naráží na problém velké obecnosti pojmu, která neumožňuje jasně vidět jeho jednotlivé komponenty, popisované dílčími teoreticko-metodologickými směry. (Mal'ceva, 2018)

V současné vědě se „síťový přístup“ nejčastěji užívá při objasňování sociálních jevů. Jeho produktivnost je spatřována v možnosti nového pohledu na existující problémy a v důsledku toho i v možnosti získat nestandardní odpovědi na vznikající otázky.

Popis fenoménu sítě v současné sociologické teorii však trpí základním nedostatkem, a to tím, že neumí uspokojivě provázat interakce mikroúrovně se strukturami makroúrovně. Z rozsáhlých statistických šetření, ale i z kvalitativních výzkumů, dostáváme mnoho výsledků umožňujících pochopení takových „makrofenoménů“, jako sociální mobilita, organizace společenství a politická struktura. Na mikroúrovni vzniká obrovský a stále narůstající korpus dat a teorií přispívajících ke vzniku užitečných myšlenek, které osvětlují pochody uvnitř malých skupin, avšak ve většině případů při tom uniká, jaké interakce v malých skupinách vedou k formování makrostruktury. (Granovetter, 2008)

Analýza sociálních sítí se zabývá empiricky zachytitelnými vztahy, jako jsou spoje mezi uzly sítě, doplněné smyslem, podstatou vztahů, cíli atp., proto jsou objektem analýzy transakce – procesy, v nichž se vytvářejí děje a sociální struktury. Jako předmět výzkumu vystupují hlubinné sociální struktury, které mají omezující nebo osvobozující vliv na jednotlivce. Jednotlivci, vzhledem k tomu, že v sociální struktuře zauímají různé postavení, pak mají nerovný přístup ke zdrojům, včetně informačních.

Sociální sítě se dělí podle několika aspektů; mohou být formálními, neformálními, vertikálními či horizontálními. Neformální sociální sítě se budují na neformálních vztazích, ve formálních sociálních sítích jsou pak jasně určeny role, práva a povinnosti každého účastníka.

Sítí spojuje mnoho prvků na základě kritéria komunikačního propojení těchto prvků mezi sebou (Nazarčuk, 2008). Sítí může být nazváno vše, co vyhovuje požadavku vzájemného komunikačního propojení.

Pod pojmem „sítí“ je obvykle chápána struktura prvků, které jsou mezi sebou propojeny, jsou však i dostatečně autonomní a samostatné.

Základními vlastnostmi sítí jsou:

- krystalizace propojení subjektů v rámci určitého množství;
- absence pevných hranic jak v samé síti, tak i mezi síťovou organizací a jejím okolím;
- rovnoprávnost uzlů, vyplývající z principu počáteční mnohosti a subjektosti účastníků;
- absence centralizované moci; tj. demokratický charakter spojů nebo sebeorganizace sítí.

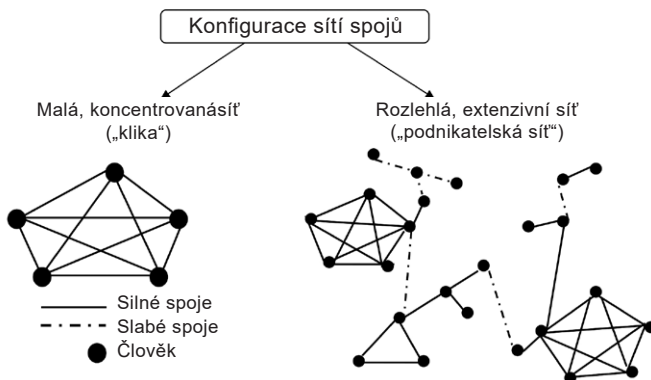
Úloha klíčových účastníků může být označena jako „řízení“, nikoli však v plném smyslu tohoto slova, spíše je tím myšlena schopnost neformálního vedení vyplývající z obecně uznané kompetentnosti v otázkách, které se řeší. (Nazarčuk, 2007; Trubicyn, 2011)

Obecně je pro síť charakteristická převaha neformálních vztahů a horizontálních propojení, což dokazují sociální sítě, které jsou společenstvím agentů se zhruba shodným sociálním statutem a tím i vlivem. Vzhledem k neustálému kvantitativnímu růstu sociálních sítí se vytváří nový typ vztahů mezi subjekty a dokonce nový typ člověka – představitele síťové společnosti. Komunikace v takovém kontextu vystupuje nejen jako vztah mezi subjekty, ale i jako vzájemné působení mezi subjekty, a jednotlivec jako subjekt cílené sociální aktivity.

Pro sociální sítě je na rozdíl od tradičních sociálních útvarů charakteristická přítomnost pružných struktur vytvářejících prostředí pro realizaci drobných a nehlubokých sociálních interakcí. Jsou pro ně charakteristické nepevné sociální vztahy, které však ve svém celku vytvářejí sestavu komponentů, jež jsou pro společnosti velmi důležité (distribuovaná zkušenost, návyky kolektivní akce, zvýšení úrovně důvěry atd.). Je podstatné, že sociální sítě neustále interagují a v důsledku toho zapojují stále více jednotlivců.

Jestliže vyjdeme z toho, že v síti má význam nikoli subjekt, ale jeho vztahy, pak se jako vysoce aktuální jeví problém konfigurace sítí, tj. spojů nejrůznějších typů v závislosti od vlastní personálnosti, komunikativnosti, profesní sféry atd. Na základě charakteru spojů (silné/slabé) a jejich hustoty můžeme rozlišit dvě základní konfigurace sítí spojů.

Podle intenzity a počtu spojů se sítě dělí na dva druhy (viz též obr.):

Obr. Konfigurace sítí spojů

1 Malá, koncentrovaná síť („klika“)

Její přednosti:

- informace se šíří všemi kanály;
- díky společnému jazyku (např. profesnímu) je zajištěno snadné vzájemné pochopení;
- převládají silné spoje, včetně nadbytečných, které zabezpečují verifikaci informací;
- důvěra;
- odolnost vůči rozpadu.

Nedostatky:

- nadbytečnost spojů, jejichž důsledkem je mj. zvýšení časových nároků na komunikaci;
- pracnost udržení spojů;
- slabý vztah výhod z propojování a investic nutných pro udržování propojování/spojů;
- omezenost oblastí, v nichž existují spoje; složitost vstupu do nových oblastí znalostí.

2 Rozlehlá, extenzivní síť („podnikatelská síť“)

Její přednosti:

- informační heterogenita (nestejnorodost);
- převládají slabé (informační) spoje;
- efektivní vztah mezi výhodami získávanými díky propojování v síti a investic vkládaných do udržování spojů;
- rychlý přístup k aktuálním informacím.

Nedostatky:

- závislost na klíčových „uzlech“;
- náchylnost k „rozpojení“.

Síla spojů v síti je určena kombinací následujících komponentů: doba trvání, emoční intenzita, blízkost nebo vzájemná důvěra komunikantů a recipročních (*perekrestnych*) služeb, které jsou charakteristické pro daný spoj. Společenství subjektů, které se kontaktují trvale, formuje síť sloužící jako mocný sociální amortizátor v případě atrofie jiných mechanismů podpory.

Důležitými charakteristikami sítě jsou její soudržnost a klasterizace. Výzkumníci se setkávají s paradoxní situací: s projevem síly „slabých spojů“ (známostí, vzájemného informování atd.), které vystupují jako protiklad vysokého stupně sociálních interakcí.

Známost a přátelství vytvářejí sociální síť s nízkým stupněm soudržnosti, v níž je sociální angažovanost na nízké úrovni. Je charakteristické, že slabé spoje kvůli své nízké pevnosti ulehčují proces předávání informací a v určitých případech bývají pro účastníky sítě velmi efektivní.

Většina lidí vytváří síť prvního typu, neboť se mylně domnívají, že silné spoje jsou vždy lepší než ty slabé. V profesionálním prostředí se velmi často neefektivněji ujímají „slabé“ spoje, tj. spoje s těmi lidmi, s nimiž se sotva známe. Knihovna jako sociální institut určený všem sociálním skupinám, které se mohou stát jejími potenciálními uživateli, právě díky slabým spojům (tj. spojením se svými neuživateli) může definovat správné směry své činnosti. Knihovny svoje výzkumy ale orientují na své vlastní čtenáře, což významně snižuje praktický význam těchto šetření.

Profesor sociologie na Stanfordské univerzitě Mark Granovetter dokázal, že pro mnohé sociální úkoly (např. hledání práce) jsou slabé vazby mnohem efektivnější než vazby silné. Tento fenomén Granovetter nazval „silou slabých vazeb“ (Svincovskij).

Při strategickém přístupu k formování a rozvoji vazeb v rámci sítě je velmi důležité dodržovat rovnováhu mezi počtem vazeb a jejich kvalitou, tj. tou výhodou, kterou tyto vazby mohou přinést. Přítomnost „zacyklených“ vazeb, jež vedou k totožným informacím, kompetencím a zdrojům, je považována za nadbytečnou, redundantní. Nevýhoda, kterou je velká pracnost při řízení sítě s redundantními vazbami, převažuje nad výhodami, jež může taková síť přinést (Pribylov).

Význam slabých vazeb spočívá v tom, že tyto vazby vytvářejí více cest mezi jednotlivci a tyto cesty jsou kratší. A tak „v průměru bude pravděpodobnost úspěšného předání zdroje silněji ohrožena v případě odstranění slabé vazby než při odstranění silné vazby“.

M. Granovetter dělí síť jednotlivce rámcově na dva sektory: sektor silných vazeb a sektor tvořený slabými vazbami-mosty. Vazby prvního sektoru – to jsou lidé, kteří se navzájem znají, těsně spolupracují, také mají málo kontaktů nepropojených na jednotlivce. V sektoru slabých vazeb nejsou kontakty subjektů mezi sebou propojeny, kromě toho jsou spojeny s lidmi, s nimiž jednotlivec nemá žádný vztah. Důležitost těchto vazeb spočívá ve dvou aspektech: za prvé v možnostech subjektu manipulovat sítěmi; za druhé, tyto vazby představují kanály, kterými k subjektu proudí sociálně vzdálené informace, ideje, vlivy, zatímco v sektoru silných vazeb cirkulují informace, kterými už subjekt disponoval.

Podle M. Granovettera je možné pozorovat proces vzájemného ovlivňování, společné „výstavby“ mezilidských vazeb jako základu makrojevu – **sociální mobility, difúze nebo rozšiřování inovací**. Tak lze s pomocí síťového přístupu vysvětlit fenomén společenství jako ne zcela tradiční činnosti, a také takových druhů společenství, jako je např. etnické společenství, inovační, nelegální společenství (Žarkinbajeva).

Analýza prostudované literatury dokazuje, že společenství jsou sítěmi vazeb mezi individui, které umožňují sociální interaktivitu, podporu, předávání informací, formují pocit příslušnosti ke skupině a sociální identitu.

Síťové společenství nepřináší do života společnosti nový obsah. Vytváří nové možnosti, s jejichž pomocí se aktér rozvíjí. Síťová kvalita společnosti – tak se označuje nový stupeň plasticity a mobility sociálních struktur, jejich sebeřízení. Síťové struktury se snadno adaptují k danostem, proto řízení takového společenství vyžaduje nikoli řízení sítí, jako spíše vytvoření pevné konstrukce, v souladu s níž se umístí a „proklestí cesty“ sítě (https://ru.wikipedia.org/wiki/Семьёе_обьецмео). Síťové společenství je zvláštním druhem společenského propojení uživatelů komunikačních sítí, k jejichž integraci dochází na základě společného diskursu během dlouhotrvající a emocionální „vtaženosti“ do procesu komunikace. Síťové společenství má společné cíle, způsoby kontroly jednání svých členů, možnosti zaujímat pozice. Jako kritéria síťového společenství lze definovat následující:

- možnost interakce členů skupiny, možnost disponovat informacemi;
- existence souboru předepsaných rolí (dodavatel obsahu, uživatel, účastník chatu, moderátor);
- „netiketa“ neboli normy regulující chování členů komunity; možnost členů společenství realizovat v procesu komunikace svoje osobní i společné cíle.

Osobní charakter propojení umožňuje aktérovi bezprostředně pozorovat postupy dalších členů společenství, získávat informace o jejich postupech „z první ruky“, ovlivňovat jejich chování. Díky tomu jsou sociální sítě předpokladem pro koordinaci a kooperaci s cílem spojování sil za účelem získání vzájemné výhody. Tyto okolnosti podmiňují multifunkčnost síťové komunikace, která spočívá nejen v existenci velkého a stále narůstajícího množství funkcí, ale také v tom, že mnohé z nich se mohou naplňovat současně (Sergodeev).

Na základě materiálů sociologického výzkumu realizovaného A. I. Kapterevem (Kapterev, 2001) uskutečnily autorky tohoto příspěvku v roce 2013 aplikovaný výzkum komunikačního prostoru ruských knihovníků (jeho rozsahu, objemu, „hutnosti“ atd.). V ideálním případě je komunikační prostor tvořen následujícími prvky: účastníci, vedení, partneři, reální uživatelé, potenciální uživatelé, dodavatelé, konkurenti, skupiny veřejnosti a široká veřejnost. Vzájemné působení mezi prvky má objektivně různorodý charakter: hierarchický i neuspořádaný, systematický i epizodický, programový i sponzátní. Avšak absence některého z prvků hrozí deformací prostoru.

V knihovně jako komunikačním prostoru dnes převládá vertikální vektor komunikace, který není kompenzován kanálem zpětné vazby. Svědčí o tom výsledky šetření, podle kterého tři čtvrtiny dotazovaných deklarují převládání funkcí podřízeného.

V horizontálních kanálech profesní komunikace byla zjištěna absence parity různých funkčních skupin. Z hlediska intenzity kontaktů jsou na prvním místě oddělení služeb a útvary, které podporují procesy služeb, svědčí to o uzavřenosti (diskrétnosti) profesního prostoru a nemůžeme proto hovořit o knihovnickém profesním společenství jako o síti.

Koncem roku 2018 autorky příspěvku provedly výzkum s využitím blogu „Moderní knihovna“ (*Sovremennaja biblioteka*, <http://vk.com/sbiblioteka>). Výzkumu se zúčastnilo 70 knihovníků. Čtvrtina z nich (24,3 %) deklarovala, že za nejkomfortnější považují síťovou komunikaci. Prakticky každá knihovna Ruské federace (92,9 %) má svoji skupinu v sociálních sítích a získává touto cestou profesně významné informace. Praxe vertikálně orientovaného informování se uchovala, např. knihovníci z oddělení služeb komunikují častěji s kolegy metodických služeb než metodici s funkčními útvary knihovny. Řídící pracovníci knihoven ale podporují profesní kontakty svých zaměstnanců.

Avšak získané výsledky celkově dokládají, že knihovníci si neuvědomují možnosti síťového šíření informací, neboť uspokojení potřeby profesně důležitých informací spojují s odbornými periodiky. Američtí výzkumníci Walter V. Powell a Laurel Smith-Doerr ve své práci „Sítě a hospodářský život“ označují profesní sítě za hlavní kanál předávání profesních informací. Tyto sítě mohou být reprezentovány profesními spolky, univerzitami, firemními publikacemi. Dané organizace šíří standardy žádoucího profesního chování, informace o nejlepší praxi apod.

Druhým kanálem komunikace jsou sítě vztahů, jichž se účastní organizace. V těchto sítích se šíří informace o administrativně právních a technologických novinkách, které mají zásadní vliv na rozvoj profesního společenství. V těchto sítích organizací také dochází k vzájemnému sledování, pozorování organizací, v důsledku čehož může být činnost jedné organizace vnímána jinými jako vzor pro jednání.

Třetím kanálem šíření znalostí a strategií pro řešení organizačních otázek je přemísťování klíčových zaměstnanců z jedné firmy do jiné a existence profesních spolků.

Prostřednictvím formalizovaných a neformalizovaných komunikačních kanálů tak dochází k předávání profesních informací, myšlenek, strategií řešení problémů, standardů a norem profesního chování (Žarkinbajeva).

Sociální sítě jako zvláštní subkultura a prostor pro formování sociálního kapitálu se stávají platformou, jež akumuluje sociální znalosti a v určitém smyslu představuje „sociální sítě znalostí“, v nichž knihovny musí najít své místo.

Překlad PhDr. Anna Machová

Literatura

GRANOVETTER, M., 2009. Sila slabych svyazey. *Ekonomičeskaja sociologija*. T. 10. № 4. Sentjabr'. ISSN 1726-3247. Dostupné také z: [file:///C:/Users/SYNC/Downloads/sila-slabyh-svyazey%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/SYNC/Downloads/sila-slabyh-svyazey%20(2).pdf).

KAPTEREV, A. I., 2001. Virtual'nyj mir rossijskogo bibliotekarja: Opyt konkretno-sociologičeskogo issledovanija professional'nogo soznanija bibliotečnych specialistov: monografija / Mosk. gos. universitet kul'tury i iskusstv. Moskva: Profizdat. 256 s. ISBN 5-88283-039-7.

MAL'CEVA, D. V., 2018. Setevoj podchod kak fenomen sociologičeskoi teorii. *Sociologičeskije issledovanija*. № 4, s. 3–12. Dostupné také z: <http://socis.isras.ru/article/7135>. ISSN 0132-1625.

NAZARČUK, A. V., 2007. Social'nyje seti i transformacija poliitičeskogo porjadka. *Vestnik analitiki*. № 30, s. 108–128.

NAZARČUK, A. V., 2008. Setevyje obščestvo i jego filosofskoje osmyslenije. *Voprosy filosofii*. № 7, s. 61–75. ISSN 0042-8744.

PRIBYLOV, I., 2006–2013. Konfiguracija setej [online]. [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: http://pribylov.ru/bip/network_configuration.html.

SERGODEEV V. A., 2013. Setevyje internet-soobščestva: suščnost' i sociokul'turnyje charakteristiki [online]. [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/setevyje-internet-soobschestva-suschnost-i-sotsiokulturnye-harakteristiki>.

SVINCOVSKIJ, A. A., 2013. Teoretičeskije aspekty modelirovanija social'nyh setej [online]. [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: <http://emag.iis.ru/arc/infosoc/emag.nsf/BPA/eb093a9ad1f855d044257c8b003877b3>.

TRUBICYN, O. K., 2011. Formirovanije teorii setevogo obščestva. *Vestnik RUDN, serija Filosofija*. № 2. ISSN 2313-2302, e-ISSN 2408-8900. Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-teorii-setevogo-obschestva>.

ŽARKINBAJEVA, Z. K., 2013. Setevoj podchod v sociologičeskom analize predprinimatel'stva [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: <https://articlekz.com/article/6035>.

MASLOVA, Julia Viktorovna a Svetlana Damirovna BORODINA. Síťové společenství knihoven jako způsob propojení subjektů za účelem realizace profesních cílů. *Knihovna: knihovnická revue*. 2019, **30**(2), 85–90. ISSN 1801-3252.